Cărţi şi biblioteci în protopopiatul Reghin la început de secol XX

Beatrice Doboczi

Studiul de faţă îşi propune să pună în valoare o parte din informaţiile referitoare la biblioteci, cărţi şi lectură, obţinute din documentele păstrate în fondul arhivistic **Protopopiatul ortodox Reghin**[1]. Cercetând fondul amintit, cu precădere documentele create în anii 1867-1916, am constatat că tagma preoţească, de la protopop la preoţii din satele aparţinătoare protopopiatului reghinean s-au implicat, mai mult sau mai puţin, în acţiuni menite convingerii ţăranilor noştri că ştiinţa de carte şi lectura sunt benefice atât pentru ei cât şi pentru copiii lor.

Despre biblioteci în sensul dat de noi astăzi, cea mai veche informaţie am găsit-o intr-o circulară protopopească din anul 1875[2], prin care se convoca sinodul protopopesc şi se comunicau celor interesaţi problemele ce urmau a fi discutate, între care şi cea privind infiinţarea unei biblioteci tractuale. Până în anii de început ai secolului XX nu am mai găsit alte informaţii privind această instituţie, ceea ce nu exclude posibilitatea descoperirii lor în viitor. În rapoartele de activitate întocmite de protopopii reghineni după 1900 problema bibliotecii protopopeşti revine aproape în fiecare an. Astfel, în raportul de activitate pe anul 1904[3], prezentat sinodului protopopesc la începutul anului 1905, protopopul Galaction Şagău precizează că biblioteca de la sediul protopopiatului a ajuns la un număr de 120 de tomuri, cea mai mare parte dintre ele fiind "*compactate*". Nu se oferă alte date privind genul acestor cărţi sau dacă cineva le citea. Numărul acestora a rămas constant în anii următori, aşa cum rezultă din rapoartele de activitate din 1906[4], 1910[5], 1913[6] şi 1914.[7]

---

[1] Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţeană Mureş, **Protopopiatul ortodox-român Reghin,** inv. 848.

[2] **Idem,**, dosar 28, f. 49.

[3] **Ibidem**, dosar 57, f. 15-18.

[4] **Ibidem**, dosar 59, f. 25-26.

[5] **Ibidem**, dosar 62, f. 23-24.

[6] **Ibidem**, dosar 65, f. 75-80.

[7] **Ibidem**, dosar 66, f. 267-278.

BDD-A19235 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:05 UTC)

În raportul privind activitatea protopopiatului pe 1906[8] se face precizarea că existau câteva biblioteci şcolare, cu un total de 314 volume, fără alte amănunte referitoare la localităţile în care acestea funcţionau, ce fel de cărţi ofereau cititorilor sau cine erau aceştia. Informaţiile privind situaţia bibliotecilor şcolare lipsesc pentru anii imediat următori.

Protopopul Vasile Duma, succesorul părintelui-protopop Galaction Şagău, prezentând raportul de activitate pe 1912[9] în faţa sinodului convocat la începutul anului 1913, abordează problema bibliotecilor existente în protopopiat. Referindu-se la biblioteca tractuală, constată cu amărăciune că este "*necercetată de nime*", deci nici măcar de preoţi. Luând în discuţie situaţia din parohii, precizează că s-au înfiinţat biblioteci în Deda, Filea, Ibăneşti, Jabeniţa şi Săcalul de Pădure. Dintre acestea se distingea cea din Săcalul de Pădure care deţinea un fond de carte de 3-400 de volume. Celelalte biblioteci funcţionau doar cu numele, pentru că "*nu putem vorbi de cărţi*". Concluzia protopopului merită citată: "*E timpul să ne interesăm şi de acest mijloc de înaintare în cultură* (biblioteca – n.n.B.D.) *a poporului şi să lăsăm la o parte indolenţa păcătoasă*".

În anul următor, acelaşi protopop va raporta[10] sinodului care era situaţia bibliotecilor de pe teritoriul protopopiatului Reghin în 1913. După ce menţionează că biblioteca tractului are acelaşi număr costant de volume (120), comunică celor prezenţi la adunarea sinodală că la conferinţa preoţească s-a luat hotărârea ca fiecare preot să contribuie cu 3 cor. pentru aceasta. În continuarea raportului se dau mai multe informaţii despre bibliotecile parohiale şi chiar despre fondul de carte deţinut de unele dintre ele. Funcţionau biblioteci pe lângă parohiile din Deda, Dumbrava (42 vol.), Filea (86 vol.), Hodac (186 vol.), Ibăneşti, Topliţa (25 vol.), Idicel-sat (30 vol.), Potoc[11] (29 vol.), Săcalul de Pădure (430 vol.) şi Jabeniţa. Se observă uşor că numărul bibliotecilor crescuse la nivel de protopopiat de la cinci la zece, deci se dublase, iar biblioteca cea mai dotată rămânea cea din Săcalul de Pădure. Protopopul făcea importanta precizare că s-au înfiinţat biblioteci şcolare în parohia Potoc (73 vol.) şi Săcalul de Pădure (150 vol.).

[8] vezi nota 3.
[9] vezi nota 5.
[10] vezi nota 6.
[11] azi Deleni, jud. Mureş.

BDD-A19235 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:05 UTC)

De asemenea în câteva comune (nu se precizează care) funcţionau biblioteci înfiinţate de despărţământul Astrei.

În acelaşi raport se semnalează aspectul pozitiv al răspândirii lecturii în rândul credincioşilor, care şi-au făcut abonamente la diferite ziare şi reviste. Concluzia se impunea de la sine: era necesară implicarea mai viguroasă a preoţilor în cultivarea lecturii de cărţi şi reviste între enoriaşii lor, pentru că numai în acest fel bibliotecile existente îşi împlineau menirea şi cărţile de pe rafturile acestora "*nu vor sta colbuite*".

Despre cărţi, biblioteci şi interesul pentru lectură în rândul populaţiei ortodoxe de pe văile Mureşului şi Gurghiului, date interesante ne-au oferit protocoalele[12] (procesele verbale) încheiate în comunele din protopopiat cu ocazia vizitelor canonice efectuate de protopopul Vasile Duma în cursul anului 1912. Spre deosebire de anii anteriori, protocoalele amintite au fost redactate prin completarea unui chestionar tipizat, cu titlul "*Rezultatul vizitaţiunii canonice din anul…*", având cinci capitole (Biserica, Oficiul parohial, Parohul, Şcoala şi Epitropia), fiecare capitol având mai multe întrebări. La capitolul I, punctul 3 se cereau precizări privind cărţile bisericeşti existente, starea lor şi ce cărţi de ritual lipsesc. La capitolul III, punctele 6 şi 7 sunt puse, printre altele, şi următoarele întrebări: "*Ce ziare ceteşte parohul?*", respectiv "*Ce ziare cetesc credincioşii?*" La punctele 12-13 se cer informaţii despre existenţa sau inexistenţa bibliotecii parohiale şi dacă "*Cetesc credincioşii cărţi din acea bibliotecă*". Un capitol al chestionarului are ca obiect viaţa şcolară, la punctul 10 întrebările referindu-se la biblioteca şcolară: dacă aceasta funcţionează, de câte cărţi dispune, ce fel de cărţi, cine le citeşte şi "*sub a cui priveghiare*". S-au păstrat până astăzi chestionarele completate pentru 19 localităţi din protopopiatul Reghin, având statut de parohie-materă sau filie.

Astfel, în Deda[13] funcţiona o bibliotecă parohială, cititorii fiind din rândul tineretului, dar şi o bibliotecă şcolară cu 30 de cărţi. La celelate întrebări privind biblioteca şcolară nu se dau răspunsuri.

În biserica din Hodac[14] lipseau Mineele; funcţiona biblioteca parohială, având cititori, fără a se preciza cărei categorii sociale sau de vârstă aparţin.

---

[12] ANDJ Mureş, **Proropopiatul ortodox român Reghin,** dosar 64.

[13] **Idem,** f. 152-153.

[14] **Ibidem,** f. 146-147.

BDD-A19235 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:05 UTC)

Pe lângă şcoală funcţiona o bibliotecă al cărei fond de carte cuprindea 175 de cărţi (literatură, economie, beletristică), cititorii fiind *"tineri şi bărbaţi"*, sub îndrumarea dascălului din sat.

La Filea[15] biserica avea toate cărţile necesare slujbelor preoţeşti; funcţiona biblioteca parohială, având cititori, la fel şi cea şcolară, cu 60 de cărţi cu conţinut literar şi didactic, fără a se preciza dacă acestea erau citite de cineva sau nu. Din protocolul încheiat la Ibăneşti[16], aflăm că biblioteca parohială era "neînsemnată", cititori nu sunt, iar cea şcolară nu exista. Lucru pozitiv era acela că biserica era dotată cu toate cărţile necesare, acestea fiind în stare bună.

Parohia Idicel-sat[17] nu avea bibliotecă parohială, nici şcolară, însă funcţiona o bibliotecă a despărţământului Astrei, frecventată de credincioşi. În Idicel-pădure[18] cărţile bisericeşti erau toate, dar nu funcţiona nici o bibliotecă.

Chestionarul completat în Lueriu[19] consemnează lipsa Mineelor din biserică, iar celelalte cărţi de tipic erau "*slabe*", adică într-o stare precară. Nu exista bibliotecă parohială, însă şcoala avea o bibliotecă dotată cu 60 de cărţi de poveşti şi literatură pentru copii, citite de elevi.

Parohia Maerău[20] nu avea bibliotecă; la întrebările referitoare la biblioteca şcolară şi la cărţile din biserică nu s-a răspuns. Nici pentru filia parohiei de mai sus, Disnaeu[21] nu avem date despre funcţionarea vreunei biblioteci.

Dacă în biserica din Meşterhaza[22] erau toate cărţile cerute de cultul ortodox, în localitate nu exista nici o bibliotecă. Aceeaşi situaţie era în Mureş-Cueşd[23], Poleţi[24] şi filia acesteia, Răstoşnea[25], Potoc[26], Rîpa de Jos[27], Rîpa de Sus[28], Dumbrava[29] şi Urisiul de Sus[30].

---

15 **Ibidem**, f. 148-149.
16 **Ibidem**, f. 144-145.
17 **Ibidem**, f. 142-143.
18 **Ibidem**, f. 140-141.
19 **Ibidem**, f. 136-137.
20 azi Aluniş, jud.Mureş; **Ibidem**, f. 134-135.
21 azi Vălenii de Mureş: **Ibidem**, f. 132-133.
22 azi Stînceni, jud. Mureş; **Ibidem,** f. 129-131.
23 azi Pietriş, jud. Mureş; **Ibidem,** f. 127-128.
24 azi Lunca-Bradului, jud. Mureş; **Ibidem**, f. 120-121.
25 azi Răstoliţa, jud. Mureş; **Ibidem**, f. 118.
26 **Ibidem,** f. 122-123.

BDD-A19235 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:05 UTC)

În Topliţa[31] funcţiona numai bibliotecă şcolară, dar nu ştim nimic despre numărul de cărţi, conţinutul lor şi dacă era cineva interesat de citirea acestora.

Din motive necunoscute în Jabeniţa[32] nu s-a completat răspunsul la nici o întrebare din chestionar.

În anul 1907 Consistoriul Arhidiecezan din Sibiu, prin ordinul nr. 11 323 din 16 octombrie[33], a cerut protopopiatelor subordonate să comunice titlurile cărţilor de rit din bisericile parohiale aflate în jurisdicţia proprie. Evidenţa era necesară pentru a se stabili ce cărţi trebuie retipărite. În arhiva documentară a Protopopiatului ortodox Reghin am găsit câteva rapoarte ale preoţilor-parohi în această problemă. Am selectat doar informaţiile mai importante. Astfel, preotul din Hodac, Zaharia Lupu, nu raportează nimic despre cărţile bisericii, dar comunică faptul că are ***Noul Testament*** şi ***Îndreptarea Legei***, precizând că acestea sunt "*foarte vechi, de 260 ani*"[34].

Cel mai complet raport privind cărţile bisericeşti aparţine parohului din Maerău, Alexandru Niculescu, raportul purtând dat de 22. 03. 1911.[35] Este vorba de o listă a tuturor cărţilor religioase aflate în bisericile din parohia sa şi din filia Disnaeu, cu precizarea anului şi a locului tipăririi lor, precum şi numele mitropolitului şi chiar şi al voievodului în timpul cărora cărţile au văzut lumina tiparului. Biserica din Maerău avea 15 cărţi ritualice.

---

[27] **Ibidem**, f. 116-117.

[28] azi Vătava, jud. Mureş; **Ibidem**, f. 124-125.

[29] **Ibidem**, f. 150-151.

[30] **Ibidem**, f. 110-111.

[31] **Ibidem**, f. 112.

[32] **Ibidem**, f. 138-139.

[33] ANDJ Mureş, **Protopopiatul ortodox român Reghin**, dosar 59, f. 48.

[34] **Idem**, f. 41.

[35] ANDJ Mureş, **fond citat,** dosar 63, f. 59.

* Constantin Racoviţă, domn al Ţării Româneşti (1763-1764) – cf. **Istoria României în date**, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971.

** cf. **Idem**, Alexandru Ipsilanti (1774-1782).

*** cf. **Ibidem**, Alexandru Calimachi (1795-1799).

BDD-A19235 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:05 UTC)

Nu impresionează atât numărul cât vechimea unora dintre ele. Era vorba, printre altele, de ***Dumnezeieştile liturghii ale sfinţilor***, tipărit la Blaj în 1675, un ***Kiriakodromion***, tipărit la Bălgrad în 1699, ***Dumnezeieştile Evanghelii*** (Bucureşti, 1723), un ***Antologion*** din 1757, de la Rîmnic, cînd mitropolit aici era George, un ***Penticostariu*** datând din vremea voievodului Mihail Rakoviza* (am respectat ortografia celui care a redactat documentul – n.n.B.D.) şi a mitropolitului Kir. Jacob, tipărit în 1763, un ***Catavasiar*** (Blaj, 1777), mitropolit fiind George Maier, un ***Triod*** din acelaşi an, provenit din tipografia bucureşteană, voievod fiind Constantin Nicolae**, iar mitropolit Teofil Delabrit şi un ***Ceaslov*** de la Iaşi, din 1797, tipărit în vremea domniei lui Alexandru Ioan*** şi a mitropolitului Kyr Iacob. Despre două Octoihuri, preotul spune că *"nu să ştie de când sunt"*; celelalte cărţi datau din secolul XIX şi chiar XX, cum era ***Apostolul***, tipărit la Sibiu în anul 1900.

În biserica din Disnaeu[36] se păstrau nouă cărţi, cele mai vechi fiind ***Dumnezeieştile liturghii***, din anul 1728, tipărită la Bucureşti, când mitropolit era Daniil, un **Ceaslov** de Blaj din 1795 şi un ***Straşnic*** tot de Blaj, fără a se preciza anul ci doar că era din vremea împărătesei Maria Tereza (1740-1780). Celelalte cărţi de rit datau din secolul XIX, între care un ***Minei***, despre care se afirmă că *"este scris cu mâna pe la 1800"* şi că *"e tare legibil"* (lizibil – n.n.B.D.), un ***Evhologion*** (Bucureşti, 1896) şi un ***Apostol*** (Sibiu, 1851). Menţionăm că anii de apariţie a unora dintre cărţile trecute în listă au fost notaţi în grafia chirilică (mulţumesc colegului Peter Moldovan pentru sprijinul acordat în descifrarea cifrelor chirilice), ceea ce se datorează, credem, necunoaşterii de către preot a alfabetului chirilic, el copiind cifrele aşa cum erau pe filele cărţilor respective.

Documentul prezentat se constituie într-o dovadă, ce se alătură altora potrivit cărora în Ardeal au pătruns şi au circulat cărţi tipărite în spaţiul extracarpatic necesare bisericilor ortodoxe. Se observă, de asemenea, că în bisericile ortodoxe din Maerău şi Disnaeu şi, probabil în multe altele, se păstrau şi, cu siguranţă se foloseau la îndeplinirea funcţiilor preoţeşti, cărţi sfinte tipărite în tipografia greco-catolică din Blaj, concluzia fiind că exista identitate de rit şi credinţă creştină la românii ardeleni, despărţiţi, prin nevolnicia vremurilor în două biserici, dar rămaşi fii ai aceluiaşi neam.

[36] **Idem.**

BDD-A19235 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:05 UTC)

Se poate afirma, fără teama de a greşi, că, la început de secol XX, în comunităţile ortodoxe din Protopopiatul ortodox al Reghinului cărţile cele mai de preţ erau cele bisericeşti. Instituţia bibliotecii laice era la început de drum; cu excepţia câtorva parohii; creştinii ortodocşi în frunte cu preotul-paroh şi învăţătorul nu erau convinşi încă de utilitatea existenţei unei biblioteci, pe lângă biserică sau şcoală, ca o cale spre lumină, o poartă spre lume şi un mijloc prin care ţăranul român putea să iasă din întunericul neştiinţei, aflând adevărul proverbului "*dacă ai carte, ai parte*".

Livres et bibliothèques dans l'archidiocèse Reghin pendant le XX-ème siècle

Résumé

D`abord de XX-ème siècle, dans les paroisses orthodoxes de l´Archidiocèse Orthodoxe Reghin les bibliothèques laïques étaient très insignifiants. En 1906 éxistaient quelques bibliothèques scolaires qui avaient un total de 314 livres. En 1912 la plus importante bibliothèque paroissiale était en Săcalul de Pădure, où étaient 300-400 de livres. En l´année suivant dix paroisses orthodoxes avaient bibliothèque. La plus grande bibliothèque était en Săcalul de Pădure; ici les livres étaient au nombre de 430.

En 1913 s´ont fondé les bibliothèques scolaires en Săcalul de Pădure (150 de livres) et en Deleni (73 de livres). Ces livres étaient de litterature, d´économie et d´histoires pour les enfants.

Les plus lues et les plus importantes restaient les livres ecclèsiastiques. En 1911 le curé de paroisses orthodoxes Aluniş et Vălenii de Mureş communique les livres existaient dans les deux églises. En l´église de Aluniş étaient 15 livres; les plus anciens étaient de XVII-ème siècle. L´église de Vălenii de Mureş avait neuf livres; le plus ancien etait de 1728. Les documents utilisés pour cette étude proviennent parmi le fond documentaire ***L´Archidiocèse Orthodoxe Roumaine Reghin***, conservé à l´Archives Nationales – la Direction Départementale Mureş.

BDD-A19235 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:05 UTC)